

VABARIIGI VALITSUS

Ühiskonnaelu korraldamise kava koroonaviiruse leviku tingimustes

Oleme valvel

Hoiaime Eestit

Leiame koos lahendused

Poliitikakujundamise
valge raamat

Eelnõu seisuga 8. aprill 2021

Sisukord

Sissejuhatus	5
Eesti eesmärgid koroonaviiruse mõjude juhtimisel	7
Oleme valvel	10
Hoiame Eestit	14
Leiame koos lahendused	25
Lisa 1. Sotsiaal-majanduslike mõjude ülevaade	27

Hea lugeja

Oleme nüüdseks elanud koroonaviirusega koos juba üle aasta. See ootamatult alanud teekond on ühiskonda võitluses nähtamatu vaenlasega ühendanud, kuid samas toonud endaga kaasa täiesti uusi ja enneolematuid probleeme ja väljakutseid. Kuidas kaitsta kõige haavatavamate inimeste elu ja tervist ning tagada tervishoiusüsteemi toimepidevus, kuidas tagada lastele kvaliteetne haridus, kuidas korraldada igapäevaelu ja tagada majanduse toimimine olukorras, kus peame tõrjuma inimkonnale veel uut ja suhteliselt tundmatut viirust – selle väljakutsega seisis ühtäkki silmitsi kogu maailm.

Praeguseks oleme seda salakavalat viirust õppinud tundma piisavalt, et teada – koroonaviirus ise ei kao kuskile, vaid meie peame õppima sellega koos elama. Ma usun, et me kõik oleme väsinud ühiskonna kinni panemisest - lahti tegemisest ning pidevatest aruteludest piirangute üle. Meil on piisavalt teaduspõhiseid teadmisi ja praktilisi kogemusi, et teada – selle viiruse levikut on võimalik kontrolli all hoida, kui lepime ühiskonnana kokku kindlates reeglites, millest ühiselt ka kinni peame. Nii saame hoida Eesti elu ja majanduse toimiva ning avatuna.

Lehitsete praegu valget raamatut, mille järgnevatel lehtedel avaneb teile kava, kuidas korraldada ühiskonnaelu koroonaviiruse leviku tingimustes. Selles avaneb teile laiem plaan – plaan selle kohta, kuidas võiksime edaspidi ühiskonnana koroonaviiruse kontekstis toimida ja tugevamaks saada, ning ettepanekud, kuidas võiks ohu vähendamiseks käituda riik, inimene ja organisatsioon. See on suur pilt, mille joonistame lõpuks kokku koos. Me tahame jõuda olukorda, kus ohutaseme kerkides teab igaüks, kuidas ta käituma peab selleks, et ohutase ei tõuseks punaseni.

Reeglite kehtestamisega ei taha me luua olukorda, kus valitsus seab inimestele ja organisatsioonidele ülevalt alla põhimõttel tingimusi. Vastupidi, tahame kaasata kogu ühiskonda, et kõik ja igaüks

tunnetaks oma rolli ja vastutust viiruse leviku vähendamisel. Soovime, et kõik Eestimaa elanikud, siin tegutsevad katusorganisatsioonid ja ettevõtted saaksid kaasa mõelda ning omalt poolt panustada konstruktiivsete ideede ja ettepanekutega, kuidas võiks valdkondlikult ühiselt tegutseda, et viiruse levik üle käte ei läheks. Sest keegi ju ei taha, et nende asutus või kogu valdkond kinni pandaks – kõik on piirangutest väsinud.

Seega algatame suure aruteluprotsessi, et kõik sektorid, mida piirangud on puudutanud, saaksid välja pakkuda oma lahendusettepanekud – mida saab iga valdkond, iga organisatsioon, iga inimene ise ära teha selleks, et viiruseohtu vähendada. Nii astume üheskoos olulise sammu, et edaspidi vältida vajadust ühiskonda lukku keerata ning hoiame seeläbi Eesti inimesi, Eesti elu ja majandust.

Loodan teie aktiivse kaasamõtlemissa ja koostöö peale.

Kaja Kallas
Peaminister

Sissejuhatus

Riigikantselei esitab Vabariigi Valitsusele heakskiitmiseks „Ühiskonnaelu korraldamise kava koroonaviiruse leviku tingimustes“ (edaspidi *lähtealused*). Lähtealustes kirjeldatakse riigi tegevusi ja otsustusprotsessi põhimõtteid ühiskonnaelu korraldamisel koroonaviiruse leviku ajal. Eesmärk on Eesti elu kiire taastumine koroonakriisist. Lähtealused ei sisalda piirangute leevendamise kava, mida koostatakse vastavuses lähtealustes esitatuga.

Esimene koroonaviiruse juhtum registreeriti Eestis 27. veebruaril 2020. aastal. Järgnevatel kuudel on nii Eestis kui ka mujal maailmas kehtinud erineva ulatusega piirangud, mis on kehtestatud vastavalt koroonaviiruse leviku olukorrale. COVID-19 leviku tõkestamiseks kasutusele võetud ranged meetmed ja kogu elanikkonna vastutustundlik käitumine aitasid saavutada suveks olukorra, kus haiguse levik pidurdus ja esinesid vaid üksikud puhangud. Sügisene viiruste leviku hooaeg tõi kaasa kogu Euroopas ja ka Eestis teise COVID-19 laine, mille tõrjumiseks on uuesti võetud kasutusele COVID-19 levikut pidurdavaid meetmeid, et tagada tervishoiusüsteemi toimepidevus ja ühiskonna tavapärane toimimine võimalikult suurel määral.

Praegu oleme koroonaviiruse epideemilise leviku olukorras, kus on oluline arvesse võtta tervishoiusüsteemi suutlikkust, et saaksime pakkuda võimalikult heal tasemel arstiabi nii COVID-19 patsientidele kui ka kõigile teistele. Samal ajal kasvab iga järgneva kuuga vaksineeritute ja haiguse läbipõdenute arv, mis vähendab arstiabi, eriti haiglaravi vajavate COVID-19 haigestunute hulka ning võib tulevikus aidata kaasa ka koroonaviiruse leviku taandumisele. Selle eesmärgi saavutamine sõltub nii vaktsiinide kättesaadavusest kui ka inimeste valmisolekust end vaksineerida lasta, mistõttu pole praegu veel võimalik üheselt prognoosida, millal on vajalik osa Eesti elanikkonnast vaksineeritud¹. Samuti pole selge, mil määral tekib koroonaviiruse mutatsioone kandvaid tüvesid ning kuidas

¹ Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammis on seatud eesmärgiks, et 2021. aasta lõpuks on COVID-19 vastase vaktsiiniga vaksineeritute osakaal täiskasvanud elanikkonnas 70%.

mõjuvad nendele tüvedele praeguseks loodud vaktsiinid ja COVID-19 läbipõdemise tulemusel omandatud immuunvastus. Seega peame jätkama ka muude sekkumistega.

Nii piirangute kehtestamisel kui ka nende leevendamisel on lähtutud teaduspõhisusest – vastavat tuge on Vabariigi Valitsusele pakkunud teadusnõukoda². Teadusnõukoja ülesanne on hinnata epidemioloogilist olukorda Eestis ja maailmas ning anda Vabariigi Valitsusele soovitusi võimalikeks otsusteks piirangute või nende leevendamise kohta, lähtudes nende epidemioloogilisest ja kliinilisest aspektist, aga ka vahendada valitsusele teadusuuringuid.

Lähtealustel on kuus eesmärki, mille saavutamiseks teeme nii lühi- kui ka pikemaajalisi tegevusi: neist esimesed on 2021. aastal algatavad sekkumised koroonaviiruse leviku tõrjumiseks ja selle sotsiaal-majanduslike mõjude leevendamiseks ning pikemaajalised on tegevused, mille elluviimiseks ja soovitud tulemuseni jõudmiseks kulub mitu aastat. Lähtealused kehtivad nii kaua, kui neis ette nähtud tegevused on ellu viidud.

Lähtealuste koostamist koordineeris Riigikantselei, kes konsulteeris Vabariigi Valitsust nõustava teadusnõukojaga, asjaomaste ministeeriumide ja riigiasutustega. Koostamisel on kasutatud Riigikantselei tellitud uuringuid, Arenguseire Keskuse aruandeid ning Eesti ja teiste riikide teadusuuringuid. Samuti on kogemusi ammutatud teiste samasisulistest dokumentidest (sh Saksamaa³, Soome⁴, Šotimaa⁵, Ühendkuningriik⁶).

Lähtealused esitati 8. aprillil avalikule konsultatsioonile eesmärgiga koguda ettevõtetelt, vabaühendustelt ja nende esindusorganisatsioonidelt ning erinevatelt huvirühmadelt ettepanekuid riigi ja ühiskonna koroonakriisist kiiremaks taastumiseks.

² <https://www.kriis.ee/et/node/5050> ³ ControlCOVID – Strategie und Handreichung zur Entwicklung von Stufenkonzepten bis Frühjahr 2021 (avaldatud 18.02.2021). https://www.rki.de/DE/Content/InfAZ/N/Neuartiges_Coronavirus/Downloads/Stufenplan.pdf?__blob=publicationFile

⁴ Action plan for implementing the hybrid strategy to control the COVID-19 epidemic in January–May (2021). https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162744/STM_2021_5_J.pdf?sequence=1&isAllowed=y ⁵ COVID-19. Scotland's Strategic Framework Update (avaldatud 23.02.2021). <https://www.gov.scot/publications/coronavirus-covid-19-strategic-framework-update-february-2021/> ⁶ COVID-19 Response – Spring 2021 (avaldatud 22.02.2021). <https://www.gov.uk/government/publications/covid-19-response-spring-2021/covid-19-response-spring-2021>

Eesti eesmärgid koroonaviiruse mõjude juhtimisel

Ühiskonnaelu korraldamisel koroonaviiruse leviku tingimustes lähtume kolmest põhimõttest:

Oleme valvel

Olukorrani, kus koroonaviiruse ohjamiseks piisab vaid vaktsineerimise korraldamisest, läheb veel aega. Seepärast peame ka järgnevatel kuudel jälgima koroonaviiruse levikut ning olema valmis ühelt poolt kehtivaid piiranguid leevendada, aga teiselt poolt neid ka taas kehtestama, kui epidemioloogiline olukord seda nõuab.

Hoame Eestit

Koroonaviiruse levikust põhjustatud olukord ei ole ainult tervishoiuküsimus, vaid sellel on ulatuslikum sotsiaal-majanduslik mõju, mille kestus on valdkonniti eeldatavalt erinev. Nende mõjude leevendamiseks kavandab riik koostöös era- ja vabasektoriga nii lühi- kui ka pikemaajalisi tegevusi

Leiame koos lahendused

Koroonaviiruse leviku ohjamisel ja selle pikemaajaliste mõjude leevendamisel on oma roll nii riigil kui ka organisatsioonidel (sh tööandjad, kauba- ja teenusepakkujad, koolipidajad ja avalike ürituste korraldajad jne) ja üksikisikul. Koroonaviiruse levikut pidurdav tervisekäitumine ning koostöös lahenduste leidmine aitavad ära hoida piirangute kehtestamist ja seeläbi leevendada koroonaviiruse sotsiaal-majanduslikku mõju.

Koroonaviiruse levikust põhjustatud olukorra ohjamisel ning selle pikemaajaliste mõjude leevendamisel lähtume kuuest üksteist täiendavast eesmärgist:

KAITSEME EESTI INIMESI KORROONAVIIRUSEGA NAKATUMISE EEST, korraldades kiire ja laialdase vaktsineerimise kõigile soovijatele ning toetades koroonaviiruse levikut ennetavat tervisekäitumist. Erilist tähelepanu pöörame riskirühmade⁷ kaitsmisele. Seeläbi tagame ka tervishoiu- ja hoolekandesüsteemi toimepidevuse (sh plaanilise ravi jätkumise). Samuti kaitseme eesliinitöötajaid ja elutähtsate teenuste pakkujaid.

HOIAME EESTI LASTE VÕIMALUSI KVALITEETSE HARIDUSE OMANDAMISEKS, võimaldades koolidel jätkata võimalikult palju kontaktõppes ja arvestades perekondade sotsiaal-majandusliku olukorra mõju distantsõppe läbiviimise efektiivsusele. Seeläbi tagame õpilastele kogu Eestis võimalikult võrdsed õppetingimused, vältime õpilunkade süvenemist ning aitame toetada õpilaste vaimset tervist.

⁷ Koroonahaigus võib kulgeda raskemini üle 60-aastastel või kroonilisi haigusi põdevatel inimestel, kuna nende organism ja immuunsus võivad olla nõrgemad. Kroonilised haigused on näiteks diabeet, südamepuudulikkus, kõrge vererõhk, kasvaja, kroonilised neeru- ja maksahaigused, immuunpuudulikkus, astma ja kroonilised kopsuhaigused.

LEEVENDEME PANDEEMIA MÕJU EESTI MAJANDUSELE JA TÖÖHÕIVELE, pakkudes toetusi nii ettevõtetele kui ka sissetuleku kaotanud inimestele ning kasutades muutusi uute konkurentsieeliste leidmiseks täiendus- ja ümberõppe pakkumise kaudu.

TOETAME EESTI KULTUURI KESTLIKKUST, tagades kultuuri- ja spordivaldkonna organisatsioonidele ja töötajatele võimalikult laialdase tegutsemisvõimaluse ning vajaduse korral pakkudes toetusi. Seeläbi aitame kaasa ka Eesti inimeste vaimse, vaimse tervise ja füüsilise vormi toetamisele pandeemia ajal.

TOETAME EESTI INIMESTE VAIMSET TERVIST, pakkudes tugiprogramme ja -teenuseid pandeemia mõjudes toimetulekuks. Seeläbi väheneb ka riskikäitumine, mis aitab kaasa avaliku korra tagamisele.

HOIAME PIIRIÜLESE LIIKUMISE VÕIMALIKULT AVATUD, võttes arvesse nakatumise üldpilti Eestis, mujal Euroopas ja maailmas tervikuna. See aitab paljudel Eesti inimestel säilitada senine töö- või õppimiskoht ning toetab kriisis kannatada saanud turismisektorit.

Nende eesmärkideni jõudmine eeldab, et nii otsustajad kui ka laiem avalikkus teavad võimalikult täpselt, millises olukorras Eesti on. Selleks oleme välja töötanud olukorra seiramise süsteem, mis annab vajalikku informatsiooni nii koroonaviiruse leviku kui ka sellest tingitud olukorra pikemaajaliste sotsiaal-majanduslike mõjude kohta:

Koroonaviiruse leviku riskitasemed, mille puhul on kokku lepitud mõõdikud ning nende näiduvahemikud iga riskitaseme kohta. Riskitasemeid on neli: madal, keskmine, kõrge ja väga kõrge. Käitumissuunised vastavalt riskitasemele on kirjeldatud peatükis „Oleme valvel“ (tabel 1). Riskitasemete mõõdikuid ja nende näiduvahemikud vastavalt riskitasemele lepib kokku Vabariigi Valitsus, lähtudes teadusnõukoja soovistest;

COVID-19 teemaline küsitlus⁸, mille eesmärk on ennekõike välja selgitada elanike ohutunnetus koroonaviiruse leviku suhtes ning hoiakud viiruse leviku ennetamiseks antud soovitude ja piirangute suhtes, kuid samal ajal küsida inimeste toimetuleku kohta. Küsitlus korraldatakse kaks korda kuus 15-aastaste ja vanema elanikkonna seas ning sellega alustati 2020. aasta märtsis, kui kehtestati eriolukord;

COVID-19 mõjude ülevaade ja prognoos, mida koostab Riigikantselei juures tegutsev riigi situatsioonikeskus (SITKE) ministeeriumide, riigiametite ja kohaliku omavalitsuse üksuste esitatud ja peamiste sotsiaal-majanduslike mõõdikute andmete põhjal. Prognoos koostatakse iga kahe kuu tagant. Uuring annab kahe kuu kohta olukorraprognoosi, mis aitab välja töötada valdkonnapõhiseid sekkumisi (sh toetused) koroonaviiruse põhjustatud olukorra sotsiaal-majanduslike mõjude leevendamiseks. Selleks koostab teadusnõukoda viiruse leviku stsenaariumi, mille koostamisel lähtutakse epidemioloogilisest olukorrast, piirangute mõjuhinnaangutest, ühiskonna sotsiaalpsühholoogilisest seisundist ja matemaatilistest mudelitest. Seejärel koostab Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium koostöös

⁸ <https://www.riigikantselei.ee/uuringud>; ⁹ Ametkondlikuks kasutamiseks on prognoosi tehtud kahel korral: detsembris 2020 ning veebruaris 2021. Neist viimane on aluseks siinse peatüki olukorrajeldusele. Edasised prognoosid avalikustatakse Riigikantselei veebilehel (järgmine prognoos valmib aprilli keskpaigas).

Rahandusministeeriumi ja Eesti Pangaga teadusnõukoja prognoosi silmas pidades majandus- ja finantsstsenaariumi, mis on valdkondlikku teavet andvatele asutustele sekkumis- ja ressursiprognoside alus nii kahe kuu vaates kui ka pikemaajaliste mõjude leevendamisel. Samuti on prognoosis kokku lepitud peamised sotsiaal-majanduslikku olukorda kirjeldavad mõõdikud, mida seiratakse pidevalt. Kokkuvõtte COVID-19 mõjude ülevaatest ja prognoosist seisuga 22. veebruar 2021 on esitatud lisas 1.

Uuringud avaldatakse Riigikantselei veebilehel¹⁰.

Informatsioon Eesti riskitaseme kohta avaldatakse kriis.ee lehel, et iga inimene ja organisatsioon saaks oma tegevusi piisavalt ette kavandada. Mõõdikute näiduvahemikud on ligikaudsed ning viitavad hetkedele, mil peab tegema juhtimisotsuseid, kuid et säilitada paindlikkus koroonaviiruse leviku ja selle sotsiaal-majanduslike mõjude kaalumisel ei kehtestata nende põhjal automaatselt kindlaid piiravaid või toetavaid meetmeid.

¹⁰ Lisaks eelkirjeldatuile toetavad koroonaviiruse põhjustatud olukorra mõjude hindamist ja sekkumiste kavandamist ka teadusasutustes ja mõttekodades tehtud uuringud. 2020. aasta kevadel kogus Eesti Teadusagentuur uuringuid, et suurendada ministeeriumide teadus- ja arendustegevuse võimekust COVID-kriisiga toimetulekuks. Tõukefondide RITA programmist on praeguseks toetatud 13 uuringu tegemist, millest enamik jõuab avalikkuse ette käesoleval ja järgmisel aastal. Samuti on Eesti Teadusagentuur eraldanud 2020. aastal sihtgrante SARS-CoV-2 viirusega seonduvate probleemide lahendamiseks (rahastati 14 uurimisprojekti), mille tähtaeg on 2021. aastal. Näiteks puudutavad need uuringud epideemia mõjusid vaimsele tervisele, sotsiaal-majanduslikule toimetulekule, haridusele, varustuskindlusele, aga pakuvad ka konkreetseid lahendusi nagu transpordiroboti kasutuselevõtt haiglates või viiruse levikut pärssivate materjalide laiemal kasutamise võimaluse loomine.

Riigi ja ühiskonna avatuna hoidmiseks saab igaüks oma tegevuste kavandamisel riske hinnata. Koroonaviirus levib piiskade, õhus hõljuvate aerosoolide ja vähesel määral ka saastunud pindade kaudu. Nakatumiseks peab inimene seega üldjuhul viibima nakkusohtliku inimese läheduses või hingama õhku ruumis, kus on kas samal ajal või on mõne aja eest olnud nakkusohtlikke inimesi. Seega on peamine vahend koroonaviiruse leviku tõkestamiseks vähendada inimeste kontaktide hulka ja nakkusohtlikkust.

Teadaolevalt suurendavad kokkusaamiskohas nakatumise riski järgmised tegurid:

kokkusaamisel osalevate inimeste hulk ehk mida rohkem on osalejaid, seda tõenäolisem on nakkusohtliku inimese kohalolu ja viiruse levik paljudele inimestele;

vähene distants osalejate vahel ehk mida lähemal inimesed üksteisele on, seda tõenäolisem on viiruse levik nii süljepritsmete kui ka õhu kaudu;

osalemise kestus ehk mida kauem kokkusaamisel viibida, seda rohkem tekib võimalusi süljepritsmete vahetuseks, koroonaviiruse osakesi sisaldavate aerosoolide õhku kogunemiseks ning selle tulemusena nakatumiseks piisava doosi sisse hingamiseks;

vähene õhuvahe ehk mida aeglasemalt vahetub kohtumispaigas õhk, seda tõenäolisem on sisse hingata nakatumiseks piisav doos viirusosakesi;

suhteline õhuniiskus alla 40% või üle 60% ehk mida äärmuslikum on õhuniiskus, seda kauem püsib viirus õhus ohtlikuna ning seda vastuvõtlikumad inimeste limaskestad sellele on;

osalejate kõrge hingamisaktiivsus ehk mida intensiivsemalt nakkusohtlik inimene välja hingab ja mida intensiivsemalt teised inimesed sisse hingavad, näiteks rääkides, lauldes ja sportides, seda tõenäolisem on viiruse levik nii süljepritsmete kui ka aerosoolide kaudu;

nõuetekohaste näomaskide puudumine või ebakorrektnen kasutamine ehk mida vähem on takistusi nii nakkusohtliku kui ka terve inimese hingamisteede ees, seda lihtsam on viirusosakestel liikuda.¹¹

¹¹ Askitas, Nikolaos, Konstantinos Tatsiramos, and Bertrand Verheyden. 2021. 'Estimating Worldwide Effects of Non-Pharmaceutical Interventions on COVID-19 Incidence and Population Mobility Patterns Using a Multiple-Event Study'. Scientific Reports 11 (1): 1972. <https://doi.org/10.1038/s41598-021-81442-x>

Bo, Yacong, Cui Guo, Changqing Lin, Yiqian Zeng, Hao Bi Li, Yumiao Zhang, Md Shakhaoat Hossain, et al. 2021. 'Effectiveness of Non-Pharmaceutical Interventions on COVID-19 Transmission in 190 Countries from 23 January to 13 April 2020'. International Journal of Infectious Diseases 102 (January): 247–53. <https://doi.org/10.1016/j.ijid.2020.10.066>

Brauner, Jan M., Sören Mindermann, Mrinank Sharma, David Johnston, John Salvati, Tomáš Gavenčák, Anna B. Stephenson, et al. 2020. 'Inferring the Effectiveness of Government Interventions against COVID-19'. Science, December. <https://doi.org/10.1126/science.abc9338>

Chang, Serina, Emma Pierson, Pang Wei Koh, Jaline Gerardin, Beth Redbird, David Grusky, and Jure Leskovec. 2021. 'Mobility Network Models of COVID-19 Explain Inequities and Inform Reopening'. Nature 589 (7840): 82–87. <https://doi.org/10.1038/s41586-020-2923-3>

Lähtudes teadusuuringutest on tabelis 1 kirjeldatud iga riskitaseme puhul üksikisiku, organisatsiooni (sh tööandja, koolipidaja, avaliku ürituse korraldaja, kauba- või teenusepakkuja jne) ja riigi võimalused koroonaviiruse levikut piirata. Tabelis 1 on ka kirjeldatud piirangute tüübid, mida riik iga riskitaseme puhul kaalub. Kui on mõistlik, kaalutakse piirangute kehtestamisel või leevendamisel piirkondlikku lähenemist. Sama loogika kehtib ka piirangute leevendamisel, mille täpsema kava koostab Vabariigi Valitsus eraldi dokumendina, lähtudes siinsest strateegilisest raamistikust.

Meie soov on leida valitsusasutuste ning era- ja vabasektoriga koostöös parimad lahendused, kuidas käituda nii, et Eesti koroonaviiruse leviku riskitase püsiks võimalikult madal. Selleks on vaja, et iga inimene ja organisatsioon teab, mida nad saavad iga riskitaseme puhul koroonaviiruse leviku piiramiseks teha. Seega kutsume üles valdkondi ja neis tegutsevaid organisatsioone looma koostöös valdkonna ministeeriumiga tabel 1 põhjal detailsemaid käitumisjuhiseid, mis toimiksid ühiskondliku kokkuleppena (sealhulgas näiteks toitlustus- ja meelelahutusasutused, kaubandus- ja teenindusasutused, kultuuriasutused, avalike ürituste ja koosolekute korraldajad, spordiasutused ja spordivõistluste korraldajad ning haridus-, huviharidusasutused ja täiskasvanute koolitajad). Valdkondlike käitumisjuhiste koostamisel saab kasutada tabelis 2 toodud lähenemist. Töödeldav fail on avalikustatud kriis.ee lehel.

Haug, Nils, Lukas Geyrhofer, Alessandro Londei, Elma Dervic, Amélie Desvars-Larrive, Vittorio Loreto, Beate Pinior, Stefan Thurner, and Peter Klimek. 2020. 'Ranking the Effectiveness of Worldwide COVID-19 Government Interventions'. *Nature Human Behaviour* 4 (12): 1303–12. <https://doi.org/10.1038/s41562-020-01009-0>

Kriegel, Martin, and Anne Hartmann. 2021. 'Covid-19 Contagion via Aerosol Particles – Comparative Evaluation of Indoor Environments with Respect to Situational R-Value', February. <https://doi.org/10.14279/DEPOSITONCE-11401>

Tenforde, Mark W., Kiva A. Fisher, and Manish M. Patel. 2021. 'Identifying COVID-19 Risk Through Observational Studies to Inform Control Measures'. *JAMA*, February.

<https://doi.org/10.1001/jama.2021.1995>

¹² Valdkonna või organisatsiooni käitumisjuhiste loomisel saab kasutada kriis.ee lehel avaldatud soovituslikku kujundust.

Tabel 1. Käitumissuunised koroonaviiruse leviku piiramiseks vastavalt riskitasemele

		Mida igaüks teha saab?	Mida organisatsioon teha saab?	Mida riik teeb?
Koroonaviirus levib kogukonnas üksikute teadaoleva päritoluga juhtumitena, kuid säilib laiema leviku risk. Meie eesmärk on vältida viiruse levikut ja säilitada valvsus, et ei peaks kehtestama piiranguid.	MADAL RISK	Toitu tervislikult, liigu ja puhka piisavalt. Pese käsi. Vaktsineeri end esimesel võimalusel. Isegi kergete haigussümptomitega jää koju, konsulteeri arstiga ja COVID-19 kahtluse korral tee test. Lae telefoni HOIA rakendus.	Loo võimalused ennetavaks tervisekäitumiseks. Taga hästi ventileeritud ruum. Loo võimalused distantsilt õppimiseks, töötamiseks, tarbimiseks.	Korraldab kiire ja ulatusliku vaktsineerimise. Tagab testimisvõimekuse. Tuvastab võimalikud kolded ning kehtestab kontaktsetele isolatsiooninõuded. Toetab ennetavat tervisekäitumist selgete juhistega. Leiab koostöös inimestega parimaid lahendusi viiruse leviku tõkestamiseks.
Kogukonnas on nakatumise kolded ning nakatumiste koguarv kasvab. Meie eesmärk on vältida riskirühmade nakatumist ja vajadust piirangute järele.	KESKMINNE RISK	Lisaks eelnevale: Kanna avalikes siseruumides näomaski. Välidi rahvarohkeid ja kinniseid ruum. Võimaluse korral kohtu tuttavatega õues ning vähenda inimeste arvu, kellega kohtud.	Lisaks eelnevale: Teavita riskist ja anna käitumisjuhiseid. Vähenda vähevajalike kontaktide arvu.	Lisaks eelnevale: Rakendab ettevaatusabinõusid, et vähendada nakatumise riski tegevusvõimalusi märgatavalt piiramata (nt osalised täituvus- ja ajalised piirangud siseruumides, võimaluse korral regionaalsed erisused). Rakendab abinõusid risikirühmade kaitsmiseks (nt hooldekodudes).
Kogukonnas on nakatumise levik väljaspool koldeid ning nakatumiste koguarv kasvab kiirelt. Meie eesmärk on tagada tavapärane arstiabi ja vältida vajadust ulatuslike piirangute järele.	KÕRGE RISK	Lisaks eelnevale: Tööta ja õpi kodunt või kanna töö ja koolis näomaski. Suhtle inimestega õues, telefonitsi või veebis. Aita riskirühma liikmetel kontaktidest hoiduda ja paku neile kontaktivaba abi.	Lisaks eelnevale: Suurenda võimalikult palju distantsilt töötamise või õppimise võimalusi. Paku vabas õhus toimuvaid või muul moel kontaktide arvu vähendavaid lahendusi.	Lisaks eelnevale: Rakendab abinõusid, mis vähendavad pikaajalisi kontakte kõrge nakatumis-riskiga tegevuste korral (nt täiendavad täituvus- ja ajalised piirangud siseruumides ja õues, aktiivse rühmategevuse piiramine, regionaalsed piirangud).
Kogukonnas on nakatumine väga laialt levinud ning nakatumiste koguarv kasvab väga kiirelt. Meie eesmärk on tagada erakorraline arstiabi ja aidata piirangutel mõjuda, et ühiskond taas avada.	VÄGA KÕRGE RISK	Lisaks eelnevale: Välidi kõiki koduväliseid kokkusaamisi. Aita võimaluse korral vabatahtlikuna teisi ja teiste eest hoolitsejaid.	Lisaks eelnevale: Taga, et kohapeal viibivad ainult need, kellele see on organisatsiooni tegevuse jätkamise seisukohast hädavajalik. Aita oma inimestel piirangutega toime tulla.	Lisaks eelnevale: Piirab kõiki välditavaid tubaseid tegevusi, et viirus ei leviks ühest leibkonnast teise. Vajaduse korral seab täiendavaid täituvus- ja ajalisi piiranguid õues toimuvatele tegevustele.

Tabel 2. Võimalik lähenemisviis valdkondliku koroonaviiruse leviku piiramise käitumisjuhise koostamiseks

	Mida igaüks (töötaja, klient, külastaja, õppija) teha saab koroonaviiruse leviku pidurdamiseks?	Mida organisatsioon teha saab koroonaviiruse leviku pidurdamiseks?
Koroonaviirus levib kogukonnas üksikute teadaoleva päritoluga juhtumitena, kuid säilib laiema leviku risk. Meie eesmärk on vältida viiruse levikut ja säilitada valvsus, et ei peaks kehtestama piiranguid.	MADAL RISK	
Kogukonnas on nakatumise kolded ning nakatumiste koguarv kasvab. Meie eesmärk on vältida riskirühmade nakatumist ja vajadust piirangute järele.	KESKLINE RISK	
Kogukonnas on nakatumise levik väljaspool koldeid ning nakatumiste koguarv kasvab kiirelt. Meie eesmärk on tagada tavapärane arstiabi ja vältida vajadust ulatuslike piirangute järele.	KÕRGE RISK	
Kogukonnas on nakatumine väga laialt levinud ning nakatumiste koguarv kasvab väga kiirelt. Meie eesmärk on tagada erakorraline arstiabi ja aidata piirangutel mõjuda, et ühiskond taas avada.	VÄGA KÕRGE RISK	

Lähtudes koroonaviiruse levikust põhjustatud olukorra sotsiaal-majanduslikest mõjudest (vt lisa 1) on Eesti kavandanud nii lühikui ka pikaajalisi tegevusi. Lühiajalisi tegevusi viiakse täielikult või osaliselt ellu 2021. aastal, pikemaajaliste tegevustega alustatakse sel või järgmisel aastal ning neid viiakse ellu mitme aasta vältel. Lähtealustes on järgnevalt esile toodud neist peamised ja praegu teadaolevad. Nende ja edaspidi algatatavate tegevuste kavandamisel ja elluviimisel teevad valitsusasutused koostööd vastava valdkonna esindusorganisatsioonidega, et tagada võimalikult läbipaistev ja koosloomeline protsess ning koroonaviiruse mõjudest puudutatud valdkondadele sobivamate lahendusteni jõudmine. Tegevuste rahastamine otsustatakse kavandatud rahastamisallika koostamise protsessis:

2021. aasta riigieelarve lisaeelarvest, mille Vabariigi Valitsus esitas Riigikogule selle aasta märtsis, rahastatakse ennekõike lühiajalisi tegevusi koroonakriisi mõjude leevendamiseks.

Euroopa Liidu rahastamiskava REACT-EU, mis on loodud COVID-kriisist väljumiseks ning Euroopa Liidu majanduse roheliseks, digitaalseks ja vastupidavaks ümberkujundamiseks, võimaldab rahastada nii lühikui ka pikemaajalisi tegevusi (tegevused peavad toimuma ajavahemikul 1. veebruar 2020 kuni 31. detsember 2023). Neid vahendeid saab kasutada tervishoiusektori suutlikkuse suurendamiseks, majanduse elavdamiseks, tööturu ja sotsiaalse kaasatuse meetmeteks ning enim puudustkannatavate inimeste abifondi kaudu toidu- ja esmase materiaalse abi pakkumiseks. Lähtealustes on kajastatud vaid need tegevused, mida alles kavandatakse.

Riigi eelarvestrateegiat 2022–2025 esitatakse Vabariigi Valitsuse poolt Riigikogule 2021. aasta aprillis ning siin ja järgmistes riigi eelarvestrateegiates kavandatakse pikemaajalisi tegevusi.

Euroopa Liidu taaste- ja vastupidavusrahastu (RRF) on loodud koroonakriisi mõjude leevendamiseks ja selles on kesksel kohal reformid ja struktuursed muudatused, millel on märkimisväärne ja pikaajaline mõju ning mis parandavad avalike teenuste kvaliteeti, ettevõtluskeskkonda, haridussüsteemi või sotsiaalkaitset. RRF-i kasutamiseks koostab Eesti taastekava, millest rahastu peab reformi- ja investeerimisplaanidega olema kaetud 2023. aasta lõpuks.

Järgnevalt on esitatud peamised tegevused lähtealustes seatud eesmärkide kaupa, eristades lühi- ja pikemaajalisi tegevusi. Lühiajalisi tegevusi viiakse suures osas ellu 2021. aastal ning need on pigem suunatud koroonaviiruse leviku vahetute mõjude leevendamiseks. Pikemaajalised tegevused toetavad koroonaviiruse leviku põhjustatud olukorra sotsiaal-majanduslike mõjude leevendamist ning suur osa neist on alles kavandamisel.

Kaitseme Eesti inimesi koroonaviirusega nakatumise eest, korraldades kiire ja laialdase vaksineerimise kõigile soovijatele ning toetades koroonaviiruse levikut ennetavat tervisekäitumist. Erilist tähelepanu pöörame riskirühmade kaitsmisele. Seeläbi tagame ka tervishoiu- ja hoolekandesüsteemi toimepidevuse (sh plaanilise ravi jätkumise). Samuti kaitseme eesliinitöotajaid ja elutähtsate teenuste pakkujaid.

Me teame, et:

- kõigile inimrühmadele ei ole koroonaviirus ühtviisi ohtlik (vanemaealised ja kaasuvate haigustega inimesed põevad üldjuhul raskemalt), kuid riskirühmade kaitsmiseks peab panustama kogu ühiskond;
- olukorran, kus koroonaviiruse ohjamiseks piisab vaid vaksineerimise korraldamisest, läheb veel aega;
- tervishoiu- ja hoolekandesüsteem on pidanud oma tavapärase töö suures mahus ümber korraldama ning täiendavaid erakorralisi kulusid kandma.

Nende mõjude leevendamiseks jätkame vaksineerimise võimekuse ning ühiskonna teadlikkuse tõstmist. Samuti eraldame lisaraha tervishoiusüsteemile ja hoolekandesüsteemile viirusega toimetulekuks. Et vähendada inimeste haigena töö käimise riski ja töötajate omavastutust ning seeläbi piirata COVID-19 haiguse levikut, jätkame inimestele koos tööandjatega haigushüvitise maksmist alates 2. haiguspäevast kuni 2021. aasta lõpuni. Selleks viime ellu lühiajalisi tegevusi:

Selleks viime ellu lühiajalisi tegevusi:

vaktsiinide soetamine COVID-19 leviku tõkestamiseks (erinevate tootjatega sõlmitavate eelostulepingutega ühinemine EL COVID-19 vaktsiinide ühishanke protsessis, mis tagab kvaliteetsete, ohutute ja efektiivsete vaktsiinide kättesaadavuse Eesti elanike vaksineerimiseks);

vaksineerimise kiire korraldamine, võimaldades esmalt vaksineerida eakamates vanuserühmades inimestel ning teatud eesliinitöötajatel (nt õpetajad, politseinikud, päästjad) ning seejärel toetada tõhusat laiema elanikkonna vaksineerimist, tagades 2021. aasta lõpuni tasuta vaksineerimise kõikidele soovijatele;

töötajatele haigushüvitise maksmine alates 2. haiguspäevast, jagades vastutust tööandja ja haigekassa vahel kuni 2021. aasta lõpuni;

kriisijuhtimisega seotud asutuste digi- ja personalivõimekuse toetamine (näiteks Terviseamet, Riigikantselei, Politsei- ja Piirivalveamet, Päästeamet, Häirekeskus);

Selleks viime ellu pikemaajalisi tegevusi:

koroonaviiruse vastu vaksineerimise otsuste vastuvõtmine pandeemiajärgseks ajaks (näiteks vajalikud vaktsiinikogused, inimeste omaosalus jms);

tervishoiuasutuste hädaolukorra valmiduse tugevdamine;

hoolekandetasutuste nakkuste leviku ennetuse ja meditsiinilise toe tugevdamine;

täiendava meditsiinitöötajate abiliste reservüksuse loomine (sh kava nende kriisiolukorras kaasamiseks ning vajadusel täiendava koolitustellimuse kokkuleppimine);

üldhoolekande rahastusmudeli muutmine, tagades inimestele väiksema ja jõukohasema omaosaluse võimaluse;

erihoolkandes finantseerimise suurendamine, et likvideerida järjekorrad ja parandada teenusepakkujate võimekust kriisiolukorras toime tulla.

meditsiinitehnika soetamine COVID-19 ravitegevuseks tervishoiuvõrgus (näiteks hapnikuravi ning operatsioonijärgse isolatsioonvõimekuse suurendamiseks);

PCR-testimise mahu suurendamine ja hea kättesaadavuse tagamine, eesmärgiga võimalikult varakult avastada COVID-19 nakatunud ja seeläbi isoleerida nakkuskolled;

lisaravimite (nt Remdesivir) soetamine COVID-19 haigete ravimiseks haiglates;

haiglatele, üld- ja erihooldekodudele COVID-19 kriisist tulenevate erakorraliste kulude kompenseerimine;

täienduskoolituse riikliku koolitustellimuse lisatellimus COVID-19 mõjude leevendamiseks (sh tudengite koolitamine hooldustöötajateks, töötavate õdede koolitamine COVID-osakondades töötamiseks ning koolitused OSKA COVIDeriraportis¹² välja toodud oskuste vajaduse leevendamiseks);

kohalike omavalitsuste toetamine viiruse leviku tõkestamisega ja selle mõjude leevendamisega seotud kulude katmisel (näiteks kulud meditsiini- ja hügieenitarvetele ning eririietusele; sotsiaalkaitsekulud);

ühiskonna teadlikkuse tõstmine (Sotsiaalministeeriumi ja Riigikantselei teavitustegevused).

¹² https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2021/01/OSKA_COVID-19_eriuring_11.01.2021_loplik.pdf

Hoiame Eesti laste võimalusi kvaliteetse hariduse omandamiseks, võimaldades koolidel jätkata võimalikult palju kontaktõppes ja arvestades perekondade sotsiaal-majandusliku olukorra mõju distantsõppe efektiivsusele. Seeläbi tagame õpilastele kogu Eestis võimalikult võrdsed õppetingimused, väldime õpilünkade süvenemist ning aitame toetada õpilaste vaimset tervist.

Me teame, et:

- koolide hoidmiseks kontaktõppes on ühtviisi oluline inimeste ennetav tervisekäitumine ja eeskujuks olemine, koolide võimekus rakendada ennetusmeetmeid, aga ka ühiskonna valmisolek järgida teisi piiranguid;
- õppijate õpitulemuste ja vaimse tervise hoidmise huvides tuleb järgmises klassis (s.o 2021/2022. õppeaastal) hinnanguliselt neljandik õppekava korrata koos õppekavajärgse õppeprogrammi läbivõtmisega; pandeemiaeelsesesse seisundisse jõutakse tagasi väga optimistliku plaani kohaselt 2022/2023. õppeaastal;
- distantsõppe ja huvitegevuse piirangute ajal võib väheneda hariduse ja noorte tugiteenuste kättesaadavus, mis mõjutab eriti sotsiaal-majanduslikult kehvemates oludes elavaid lapsi ja noori.

Nende mõjude leevendamiseks pakume lastele ja noortele erinevaid võimalusi õpilünkade vähendamiseks, sh õppetöös vajalikku tehnilist tuge (nt arvutid, internetiühenduste tagamiseks distantsõppel õpilastele). Samuti pakume rahalist toetust erahuvihariduse, -huvitegevuse, erakoolide, eralasteaia ja eralastehoiu pidajatele. Pikemaajaliselt suuname haridusvaldkonnas tähelepanu nendele valdkondadele, mis toetavad innovatsiooni-, rohe- ja digipöörde elluviimist ettevõtlussektoris.

Selleks viime ellu lühiajalisi tegevusi:

arendavate laste- ja noortelaagrite toetamine, et aidata kaasavaimse tervise tugevdamisele ja vähendada õpilünki;

toetused erahuvihariduse, -huvitegevuse, erakoolide, eralasteaedade ja -hoidude pidajatele;

tehnoloogiline tugi õppijatele, sh kiirema internetiühenduse võimaldamine distantsõppes osalemiseks igale abivajavale lapsele ning arvutite soetamise toetamine;

kiirtestid haridusasutustes

investeeringud haridusasutuste õhukvaliteedi ja ventilatsioonisüsteemide parandamiseks;

Selleks viime ellu pikemaajalisi tegevusi:

arendusprogrammid piirangute tõttu raskustes olevates koolides, et toetada õpilasi edasiõppimisel;

digipööret toetavate oskuste arendamine, sh IT ja insenerivaldkonna õppe pakkumise ning kutse- ja kõrghariduses tasemeõppe mahu suurendamine digitaliseerimist toetavatel õppekavadel;

rohetöökohtade oskuste pakkumise suurendamine, õppekavade arendus ja juurutamine, suure potentsiaaliga sektorite nagu (puidu)keemia vajadustele vastava oskustööjõu kasvatamine;

koroonaviiruse levikut piirava õpikeskkonna ja -korralduse tagamine;

tugispetsialistide teenused distantsõppe ajal vaimse tervise toetamiseks;

tasandusõppe pakkumine gümnaasiumi või kutseõppe tasemeõppe alguses ja kõrghariduse I astme vastuvõetutele; diagnostilised testid õpilaste hetketaseme hindamiseks, et kavandada diferentseeritud õpet;

asendusõpetajate ja tudengite kaasamine õpetajate töökoormuse leevendamiseks, õpetajate ja koolimeeskondade koolitused.

Ida-Virumaa kutse- ja kõrgkoolide koostöö soodustamine, kõrghariduses uute õppekavade väljatöötamine ja avamine tööandja vajaduste kohaselt, õpipoisiõppe arendamine;

mobiilse noorsootöö pakkumine NEET-staatuses noorteni jõudmiseks, et tagada õigeaegne tugi sõltumata elukohast.

Leevendame pandeemia mõju Eesti majandusele ja tööhõivele, pakkudes toetusi nii ettevõtetele kui ka sissetuleku kaotanud inimestele ning kasutades muutusi uute konkurentsieeliste leidmiseks täiendus- ja ümberõppe pakkimise kaudu.

Me teame, et:

- koroonaviiruse põhjustatud olukorra kontrollimiseks seatud piirangud on enim mõjutanud majutus-, toitlustus- ja reisiteenuste ning meelelahutusega seotud sektoreid, mille panus majandusse kujuneb varasemast väiksemaks;
- tulenevalt COVID-19 kriisi jätkumisest püsib registreeritud töötute arv vaatamata hooajalistele muutustele siiski suur, olles kasvanud võrreldes 2020. aasta märtsiga ligi 20 000 inimese võrra;
- ühiskonna tasandil võimendab kriis varanduslikku ja tehnoloogilist ebavõrdsust ning tekivad uued ebavõrdsuse vormid – näiteks digioskustes, aga ka kaugtöö tegemise võimalustes (sh vanuserühmiti ja rahvuseiti).

Nende mõjude leevendamiseks pakume erakorralist abi kriisis kõige tugevamini räsitud sektorite ettevõtetele ja nende töötajatele. Samuti pikendame töötuskindlustushüvitise ja töötutoetuse maksmise perioodi ja koostame täienduskoolituse riikliku lisatellimuse COVID-19 mõjude leevendamiseks. Pikemaajaliselt toetame ettevõtete ümberkujundamist vastavalt muutunud oludele ning uute ekspordivõimaluste leidmist. Seeläbi toetame innovatsiooni-, rohe- ja digipöörde elluviimist ettevõtlussektoris, et kasutada ära kriisiga seonduvaid võimalusi ja kiirendada struktuurseid muutusi majanduses.

Selleks viime ellu lühiajalisi tegevusi:

ajutised toetused ja tegevused kriisis kõige tugevamini räsitud sektorite toetamiseks, eeskätt turismi ning meelelahutusega seotud sektorid;

töötasu toetuse maksmine ettevõtetele;

toetused kriisis kannatanud ettevõtetele sektorites, kus töötukassa palgatoetuse meede pole asjakohane;

toetusmeede kommertsliinide vedajatele;

esmatähtsate transpordiühenduste tagamine ja riikidevahelise koostöö edendamine reisijate turvaliseks liikumiseks;

erakorralised laenukäendused ja käibelaen majandustegevuses koroonaviiruse levikust tingitud tõrgete leevendamiseks;

erakorraline toetus põllumajandussektorile;

töötuskindlustushüvitise ja töötutoetuse maksmise perioodi pikendamine;

Selleks viime ellu pikemaajalisi tegevusi:

turismiga taasallustamisel nõudluse stimuleerimine ja sektori lisandväärtuse kasvatamine;

riigi tugi uutele eksportturgudele sisenemiseks ja olemasolevatel turgudel laienemiseks, sh äridiplomaatia teenused;

rohe-, digi- ja innovatsioonipöörde elluviimise toetamine, et ettevõtted leiaks uued konkurentsieelised ning suudaksid nutikalt ära kasutada kriisiga seonduvaid uusi ärivõimalusi;

energeetikasektori rohepöörde elluviimine, sh energiatõhususe, taastuvenergia juurdekasvu ja varustuskindluse tagamine ning seonduvad teadusuuringud ja katseprojektid (elektribussid, vesiniku väärtusahel, kriitilised toormed);

eri toetuste ja tugiteenuste, sh regionaalsete pakkimine suurinvesteeringute kiire elluviimise toetamiseks;

kvalifitseeritud lisatööjõu kaasamise lihtsustamine;

täienduskoolituse riikliku koolitustellimuse lisatellimus COVID-19 mõjude leevendamiseks (sh tudengite koolitamine hooldustöötajateks, töötavate õdede koolitamine COVID-osakondades töötamiseks ning koolitused OSKA COVID eriraportis¹³ esile toodud oskuste vajaduse leevendamiseks).

uute ja paindlike töövormide rakendamise soodustamine (kaugtöö, platvormimajandus, jms), tagades inimestele sotsiaalkindlustuse;

kiire interneti püsiühenduse rajamine maapiirkondadesse ning sellega liitumise toetamine, et parandada kaugtöö ja -õppe tingimusi;

kohalike omavalitsuste omatulude vähenemise ja lisakulude ning majanduse elavdamiseks mõeldud investeeringute toetamine ning nende IT baastaristu nõuetele vastavusse viimine;

kohalike omavalitsuste toetamine, et neil oleks võimalik suurendada abi sotsiaal-majanduslikes raskustes peredele ning vähendada lastega perede koormust lasteaedade kohatasu ja huvitegevuse maksmisel;

Rail Balticu ja teiste suurte ehitusprojektide elluviimise jätkamine ehitussektori toetamiseks; toimetulekupiiri iga-aastane kohandamine ja toimetulekutoetuse regulatsiooni paindlikkuse suurendamine (sh eluasemelaenu kulude arvestamine).

¹³ https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2021/01/OSKA_COVID-19_eriuuring_11.01.2021_loplik.pdf

Toetame Eesti kultuuri kestlikkust, tagades kultuuri- ja spordivaldkonna organisatsioonidele ja töötajatele võimalikult laialdase tegutsemisvõimaluse ning vajaduse korral toetusi pakkudes. Seeläbi aitame kaasa ka Eesti inimeste vaimse, vaimse tervise ja füüsilise vormi toetamisele pandeemia ajal.

Me teame, et:

- paljude vabakutseliste loovisikute toimetulek on halvenenud, sest paljud riiklikud teenused (nt ravikindlustus) ja toetusmeetmed (nt töötuskindlustus ja muud tööturu meetmed) on seotud töölepingu alusel töötamisega (vabakutseliste loovisikute jaoks täidavad sama funktsiooni loovisikute ja loomeliitude seaduse alusel antavad miinimumpalga suurusel kuuekuulised loometoetused);
- kultuurikorraldajaid puudutab märkimisväärselt piirangutest ja nende pidevast muutumisest tulenev vajadus tarbijatelt pileteid tagasi osta. See on seadnud ohtu nende likviidsuse ning võib kaasa tuua pankrotistumist just suurürituste korraldajate seas.

Nende mõjude leevendamiseks peame aitama osaliselt katta püsikulusid nendel kultuuri- ja spordivaldkonna organisatsioonidel, kelle tegevus on koroonaviiruse leviku tõttu olnud piiratud või peatatud. Samuti peame suurendama vahendeid, et toetada sissetuleku kaotanud vabakutselisi loovisikuid, kellele ei laiene sotsiaalsed garantiid. Pikemaajaliselt on oluline aidata hoida ära olukordi, kus kultuurikorraldajatel on likviidsusprobleemide tõttu raskendatud uute tegevuste algatamine.

Selleks viime ellu lühiajalisi tegevusi:

koroonaviiruse leviku pidurdamiseks seatud piirangute majandusliku mõju leevendamine kultuurivaldkonnale (sh toetused kultuurikorraldajatele, kinodele ja filmilevitajatele ning filmide tootmise katkemisest tulenevate kulude katteks);

koroonaviiruse leviku pidurdamiseks seatud piirangute majandusliku mõju leevendamine vabakutselistele loovisikutele;

koroonaviiruse leviku pidurdamiseks seatud piirangute majandusliku mõju leevendamine spordivaldkonnale (sh toetused eraomanike spordiobjektide ülalpidamisele, spordialaliitudele, sportmängude spordialaliitudele ja meistriliiga klubidele ning võlaõiguslike lepingute alusel töötavatele treeneritele).

Selleks viime ellu pikemaajalisi tegevusi:

loomemajandusega ja kultuurieluga taaslustamise toetamine, sh kultuurivaldkonna taaskäivitamise programmi rakendamine, tagamaks kultuurivaldkonna jätkusuutlikkus, regionaalne kättesaadavus, võrdsed võimalused ning ligipääsetavus, et seeläbi toetada kultuurivaldkonna rohe- ja digipööret;

liikumisharrastust soodustava elukeskkonna ning kaasnevate teenuste edendamine, mis toetavad inimeste tervena elatud eluea pikenemist, eneseteostust ning majanduskasvu.

Toetame Eesti inimeste vaimset tervist, pakkudes tugiprogramme ja -teenuseid pandeemia mõjude toimetulekuks. Seeläbi väheneb ka riskikäitumine, mis aitab kaasa avaliku korra tagamisele.

Me teame, et:

- 78% elanikest, sealjuures 29% suurel või väga suurel määral tunneb muu hulgas piirangute mõjul stressi või pinget, ning seda esineb seda enam, mida noorema vanuserühmaga on tegu;
- ebakindel sotsiaal-majanduslik olukord ja sellest mõjutatud riskikäitumise kasv on vägivaldaga seotud sündmustel soodustavaks teguriks.

Nende mõjude leevendamiseks pöörame rohkem tähelepanu ühiskonnas nõrgemasse positsiooni jäänute olukorrale ja toetame neid probleemide ennetamisel ja nendega toimetulekul. Samuti rakendame arusaadavaid piiranguid ning tagame eesliinil töötajatele vajaliku tugisüsteemi. Pikemaajaliselt aitame Eesti inimestel oma muredega paremini toime tulla, vähendame vägivalda kodudes ja avalikus ruumis. Nende tegevuste toel vähendame kriisi negatiivseid psühho-sotsiaalseid mõjusid ning väljume kriisist vaimselt tervema ühiskonna ülesehitamiseks vajalike oskustega.

Selleks viime ellu lühiajalisi tegevusi:

tagame inimeste teadlikkuse kehtestatud piirangutest ning nende järgimise;

suurendame rahva teadlikkust küberturbe riskidest ja arvutikelmustest;

suurendame abiliinide kättesaadavust ja kasutatavust nii vaimse tervise probleemide kui ka lähisuhtevägivalda all kannatavate inimeste toetamiseks;

Ohvriabi teenuse lisarahastamine (sh ohvriabitöötajate, kriistööspetsialistide ja vägivaldast loobujate nõustajate hulga suurendamine);

vaimse tervise meetmete lisarahastamine (nt esmatasandil pakutavate vaimse tervise teenuste mahu suurendamine, lastele ja lapsevanematele e-nõustamise võimaluse pakkumine, vaimse tervise eneseabi digitaalsed tööriistad lastele, täiendav teavitustöö);

kinniste lasteasutuste teenuse (KLAT) baasrahastuse suurendamine, kuivõrd kriisi ajal on laste vaimne tervis halvenenud ning riskikäitumine on suurenenud (sh sotsiaalset rehabilitatsiooni vajavate laste arv);

eesliinil töötavate ametiisikute puhkamisvõimaluste parandamine ning motivatsiooni säilitamiseks ja suurendamiseks suunatud meetmete rakendamine.

Selleks viime ellu pikemaajalisi tegevusi:

kohaliku omavalitsuse üksuste lastekaitse võimekuse parandamine ja selleks vajalike lisaressursside võimaldamine;

vägivaldsest käitumisest loobumise teenuste arendamine;

ööpäevaringse psühhosotsiaalse kriisiabi võimekuse loomine.

Hoiame piiriülese liikumise võimalikult avatud, võttes arvesse nakatumise üldpilti Eestis, mujal Euroopas ja maailmas tervikuna. See aitab paljudel Eesti inimestel säilitada senine töö- või õppimiskoht ning toetab kriisis kannatada saanud turismisektorit.

Me teame, et:

- sujuva, st lihtsasti arusaadavate ja ühtsete reeglitega piiriületuse tagamine eeldab Euroopa Liidu ülest koostööd;
- reisimist lihtsustaks rahvusvahelise digitaalse immuunsussertifikaadi kasutuselevõtmine.

Nende kitsaskohtade lahendamiseks teeme tihedalt koostööd naaberriikidega ja tagame lihtsalt kättesaadava reisiinfo ning abi välismaal hätta sattunud eestimaalastele. Pikemaajaliselt töötame üle-euroopaliste lahenduste ning rahvusvahelise digitaalse immuunsussertifikaadi rakendamise nimel.

Selleks viime ellu lühiajalisi tegevusi:

piiriülese liikumise tagamiseks teeme koostööd naaberriikidega Eesti-Soome ja Eesti-Läti-Leedu piiriülestes töörühmades;

abistame välismaal hädas olevaid kodanikke ning parandame elanike teadlikkust erinevatesse riikidesse reisimise piirangutest ja tingimustest, et suurendada Eesti kodanike turvalisust ja heaolu.

Selleks viime ellu pikemaajalisi tegevusi:

Eesti eestvedamine ja osalemine Maailma Tervishoiuorganisatsiooni rahvusvahelise digitaalse immuunsussertifikaadi kasutuselevõtuks;

töötame Euroopa Liidu ülest vaksineerimise vastastikuse tunnustamise lahenduste väljatöötamise ja rakendamise nimel.

Leiame koos lahendused

Lähtealused kiidab heaks Vabariigi Valitsus. Nende elluviimist koordineerib Riigikantselei. Tegevusi kavandavad ja viivad ellu asjaomased valitsusasutused koostöös oma valdkonna era- ja vabasektori ühendustega. Tegevusi töötatakse välja lähtealustes seatud raamistikust lähtuvalt ning nende rahastamine otsustatakse riigi eelarvestrateegia ja teiste rahastamiskavade tavapärasel koostamisprotsessis. Vabariigi Valitsusele antakse tegevuste elluviimisest ja lisategevuste vajadustest ülevaade koos COVID-19 mõjude ülevaate ja prognoosi esitlemisega valitsuskabineti nõupidamisel.

Peatükis „Oleme valvel“ on tabelis 1 kirjeldatud koroonaviiruse leviku piiramise võimalikud viisid, mille põhjal saab iga valdkond anda enda tegevusala eripärast lähtuvaid täiendavaid käitumisjuhiseid ja -soovitusi, arvestades koroonaviiruse leviku riskitaset Eestis. Valdkondlikud kokkulepped aitavad meil hoida koroonaviiruse leviku riskitaset madalamal ning samal ajal toetab selline koosloomeline lähenemine juhiste koostamisel ja ka tegevuste kavandamisel poliitikakujundamise läbipaistvust.

Riigi kohus pakkuda vajalikke andmeid ning aidata valdkondadel jõuda parima lahenduseni. Eestis on valitsusasutuste ja huvirühmade esindajate dialoog pidev ning seetõttu lähtume põhimõttest, et iga ministeerium tagab oma valitsemisalas tegutsejate kaasamise neid puudutavate otsuste kujundamisel kasutades selleks mõnda olemasolevat koostöövormi või luues vajaduse korral uue.

Lähtealuste peatükis „Hoiame Eestit“ nimetatud lühi- ja pikemaajaliste tegevuste loetelu ei ole lõplik, sest koroonaviiruse leviku sotsiaal-majanduslike mõjude leevendamine on pikemaajalisem protsess ning vajadused muutuvad ajas. Oluline on, et lähtealustes kavandatud tegevusi viiakse ellu kooskõlas strateegiliste arengudokumentidega (nt valdkonna arengukava)

ning neis seatud eesmärkideni jõudmiseks ette nähtud tegevustega. Valdkonna arengukava juhtkomisjon võib olla sobiv koostöövorm ka koroonaviiruse leviku valdkondlike tegevuste arutamiseks ja läbirääkimiseks, kuivõrd juhtkomisjoni kuuluvad peale asjaomaste ministeeriumide ka huvirühmade esindajad ja eksperdid.

Lisa 1. Sotsiaal-majanduslike mõjude ülevaade

Ülevaade põhineb peamiselt riigi situatsioonikeskuse (SITKE) koostatud COVID-19 mõjude ülevaatel ja prognoosil (seisuga 22. veebruar 2021), viimati korraldatud COVID-19 teemalisel küsitlusel (11.–14. märts 2021), Arenguseire Keskuse aruannetel¹⁴ ning ministeeriumide lisasisendil sellesse tegevuskavva.

Majandus ja tööturg

Eesti ja Euroopa majandusolukorra paranemisele 2020. aasta kolmandas kvartalis järgnes neljandas kvartalis uus langus, kus euroala SKP kahanes aasta baasil 6,8%. SKP kahanes kõigis liikmesriikides, kes olid veebruari keskpaiga seisuga oma andmed avaldanud, sh Eestis.¹⁵ Eesti majanduse käekäiku ei mõjuta üksnes Eestis tehtavad otsused, vaid eelkõige viiruse levik ning meie peamiste kaubanduspartnerite ja naaberriikide otsused.

Koroonaviiruse põhjustatud olukorra kontrollimiseks seatud piirangud on enim mõjutanud majutus-, toidlustus- ja reisiteenuste ning meelelahutusega seotud sektoreid, mille panus majandusse kujuneb varasemast väiksemaks (vt joonis 1). Kõiki kultuurikorraldajaid puudutab märgatavalt piirangutest ja nende pidevast muutumisest tulenev vajadus osta tarbijatelt tagasi pileteid. Kultuuriministeeriumi hinnangul on ohus kultuurikorraldajate likviidsus ning suurte ürituste korraldajate seas on arvestatav võimalus pankrottideks. Riigisektori kultuurikorraldajad on valdavalt jätkusuutlikud ning nende finantsseis halveneb piirangute jätkumisel küll tuntavalt, kuid nende tegevus ei muutu olukorra kestmisel kahe kuu perspektiivis enamasti jätkusuutmatuks.

Samal ajal on Arenguseire Keskuse hinnangul kiirendanud koroonakriis struktuurimuutusi majanduses: tõusulainel tegutsevad need majandusharud ja ärid, mida toidavad automatiseerimine, digitaliseerimine ja virtuaalkanalites tegutsemine, ning ka need, mis leiavad uusi ärivõimalusi rohepöördest. Sellisteks harudeks on eelkõige IKT ja elektroonika, aga ka näiteks puidutööstus, kuna puit keskkonnasäästliku materjalina kogub populaarsust nii ehituses kui ka pakenditööstuses ning uusi võimalusi pakub puidukeemia areng, mis laiendab puitmaterjalide kasutusvõimalusi näiteks farmaatsias ja tekstiilitööstuses. Ka koroonakriisiga toime tulemiseks loodud innovaatilistel lahendustel on positiivne mõju.

¹⁴ Arenguseire Keskuse aastaraamat 2020 (2021).

https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2021/03/2020_arenguseire_kestuse_aastaraamat_veeb.pdf

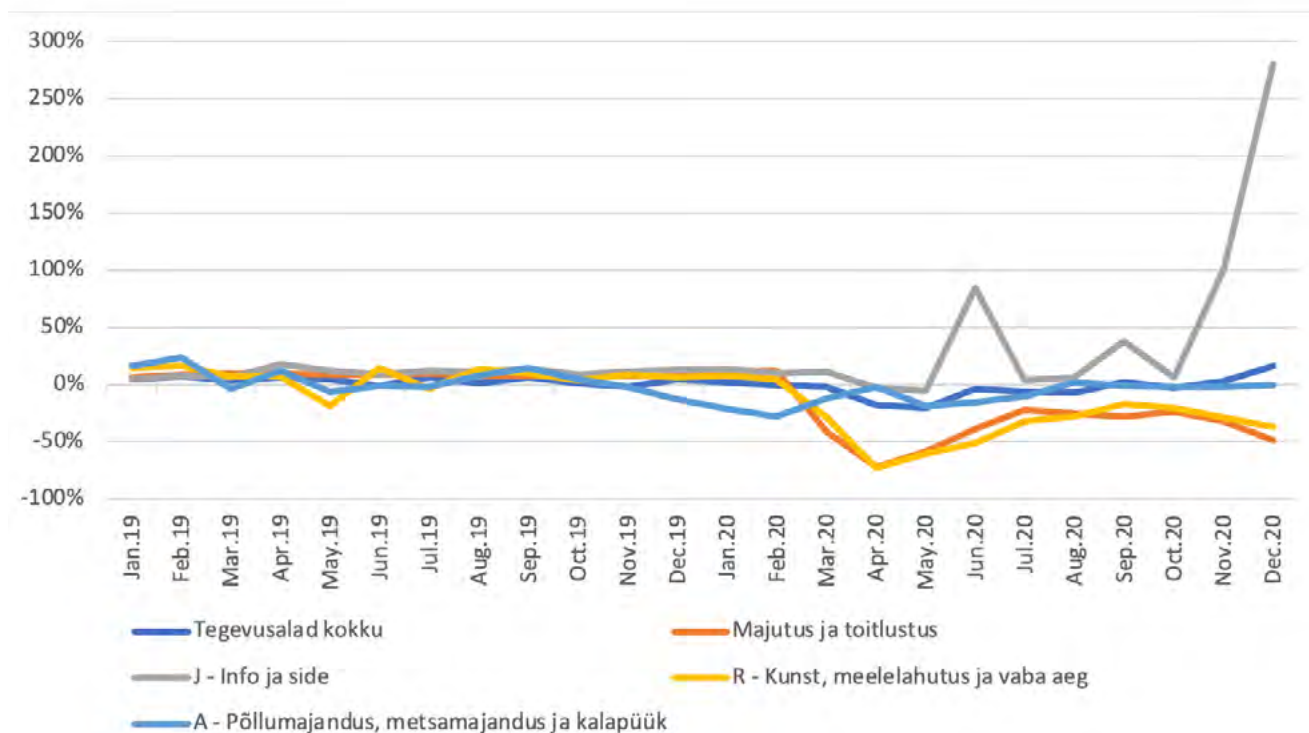
Viiruskriisi mõju Eesti majandusele. Stsenaariumid aastani 2030 (2020).

https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2021/01/2020_covid-19_viiruskriisi_moju_Eesti_majandusele_kokkuvote.pdf

¹⁵ Euroopa Komisjon (2021). European Economic Forecast. Winter 2021.

https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ecfin_forecast_winter_2021_statistical_annex_en.pdf

Joonis 1. Ettevõtete käive kuude kaupa valitud tegevusaladel

Allikas: Statistikaamet, Maksu- ja Tolliamet

Eesti Pank hindab, et kuigi paljude ettevõtete käive ning majapidamiste tulu on kriisi ajal vähenenud, ei ole laenude teenindamisel seni valdavalt raskusi tekkinud. Laenuteenindamise raskusi on aidanud vältida reaalsektori suhteliselt suured puhvrid, pankade võimaldatud maksepuhkused (mille osakaal laenuportfellis langes aasta lõpuks 2,5%-ni), riiklikud toetusmeetmed ning väga madalad intressimäärad, mis laenuteenindamise kulusid vähendavad.

Arenguseire Keskuse hinnangul muutub konkurentsiolukord paljude ettevõtete jaoks siiski keerulisemaks, sest kasvab suurte digiplatvormide turuvõim ning nende roll reeglite kehtestajana globaalsetel turuplatsidel. Mitmed varem siseturule suunatud majandusharud avanevad globaalsele konkurentsile, sest kohalikul tarbijal on järjest suurem valik ja enam võimalusi välismaiste virtuaalsete kontsertide, etenduste või giidiga ringkäikude külastamiseks. Samal ajal kiirendab digitaliseerimise hoogustumine tööturul kihistumist, sest toob kaasa madala ja eriti keskmise oskustasemega töökohtade kadumise varasemast veelgi kiiremas tempos. Neis segmentides kasvab tööpuudus ning suureneb liikumine platvormitööle ja muudele madalate sotsiaalsete tagatistega töövormidele. Kriis võimendab varanduslikku ebavõrdsust, sest enim on kannatada saanud just tööjõumahukad ja madalama keskmise palgaga tegevusalad.

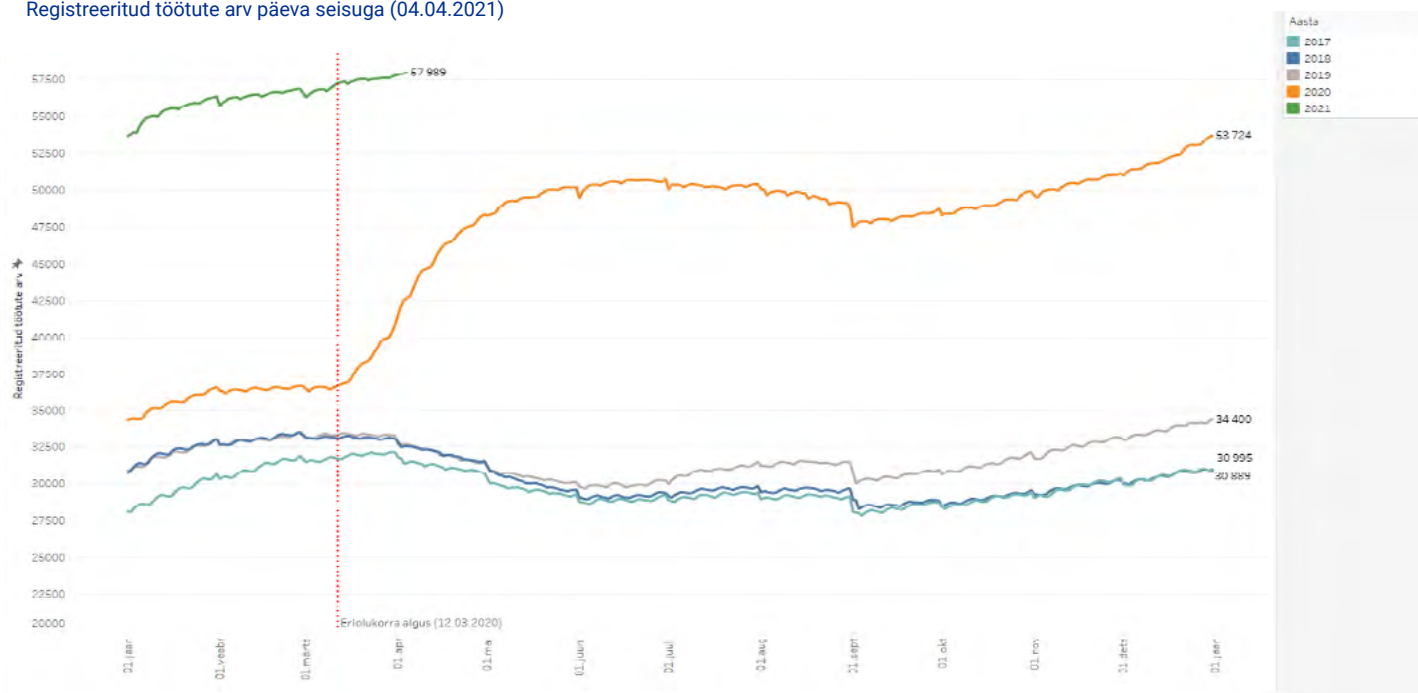
Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium näeb siiski, et töökohtade arvu vähenemise kiirus on kriisi algushetkest alates raugenud, mis viitab majanduse struktuuri kohanemisele uute oludega. Väga vastupidavaks on osutunud palgaväljamaksed: Maksu- ja Tolliameti andmetel kasvasid deklareeritud palgad eelmise aasta teises pooles, sh aasta lõpus

umbes 5%. Aasta esimestel kuudel palgakasvus ilmselt olulist muutust ei toimu. Maksu- ja Tolliameti andmete põhjal on aga näha, et tööturul hõivatute arv polnud taastunud ka neljandas kvartalis ning kriisist rohkem mõjutatud sektorites langus süvenes. Seega tööturul on muutused püsivamad ning uute piirangute kehtestamisel on baas juba mõnevõrra väiksem.

Tööjõu-uuringu järgi oli 2020. aasta neljandas kvartalis töötuse määr 7,4% ja hõivatuid oli 2,8% vähem kui aasta varem.¹⁶ Tulenevalt COVID-19 kriisi jätkumisest püsib registreeritud töötute arv vaatamata hooajalistele muutustele siiski suur, olles kasvanud võrreldes 2020. aasta märtsiga ligi 20 000 inimese võrra (vt joonis 2).

Joonis 2. Registreeritud töötute arv

Registreeritud töötute arv päeva seisuga (04.04.2021)

Allikas: töötukassa

Pikenenud on ka töötuse kestus ning võrreldes aastataguse ajaga on kasvanud nende töötute osakaal, kes on olnud töötud 6 kuud kuni aasta. Jaanuari lõpus arvel olnud töötutest 41,6%-l on viimase töösuhte lõppemisest möödas vähem kui 6 kuud, 25,2%-l töötutest 6 kuud kuni aasta ning 33,1%-l töötutest enam kui 12 kuud (sh need, kellel varasem töökogemus puudub). Sõltuvalt kriisi edasisest arengust võib töötuse kestus veelgi pikeneda ning inimestel, kes jäid töötuks eriolukorra ajal, on lõppenud või lõppemas töötushüvitise saamise periood. See suurendab ka survet sotsiaalsüsteemile.

Suurenenud töötute arv tähendab ka suuremat töömahtu töötukassale klientide tööle aitamisel ning kasvavaid kulusid hüvitistele, toetustele ja teenustele. Kulud kasvavad nii töötuskindlustusvahenditest (kindlustushüvitused, teenused) kui ka riigieelarvest (toetused, teenused). Samal ajal kasvab täiend- ja ümberõppe vajadus. Rahandusministeeriumi hinnangul on kriisi jätkudes mõistlik ettevõtetele mõeldud lühiajalise iseloomuga abi asemel suurendada riigi tuge ümberõppe korraldamisele.

¹⁶ Eesti Pank (2021). Tööturu olukord neljandas kvartalis ei halvenenud.
<https://www.eestipank.ee/press/tooturu-olukord-neljandas-kvartalis-ei-halvenenud-15022021>

Kõige enam on COVID-19 põhjustatud kriisist mõjutatud majutuse ja tootlustuse tegevusala: 2020. aastal arvele tulnud töötute hulgas kasvas enim just eelnevalt neis valdkondades töötanud inimeste osakaal (2019. aastal 6,5% vs. 2020. aastal 9,3% uutest töötutest). Nendel inimestel on lähitulevikus tõenäoliselt keeruline oma eelnevas valdkonnas tööd leida, mistõttu suureneb vajadus ümberõppe järele. Muutunud olude tõttu on vajadus täiend- ja ümberõppe järele ka mitmetel teistel COVID-19 kriisist mõjutatud tegevusaladel töötanud või töötaval inimestel.

Olukord on kriitiline ka kultuurivaldkonna paljude vabakutseliste loovisikute jaoks ja see halveneb jätkuvalt. Paljud neist kaotavad ravikindlustuse ja sissetuleku: kui töölepingu alusel töötajatele laienevad töötuskindlustus ja muud tööturu meetmed, siis vabakutseliste loovisikute jaoks täidavad sama funktsiooni loovisikute ja loomeliitude seaduse alusel antavad miinimumpalga suurused kuuekuulised loometoetused.

Arusaadavalt on kasvanud kiire töövahenduse vajadus tervishoiu ja hoolekande sektoris, mis võib sõltuvalt viiruse edasisest levikust ja vaksineerimise kiirusest jätkuda. Samas on keeruline nendesse sektoritesse töötajaid leida, takistuseks on nii spetsiifilise ettevalmistusega inimeste puudus kui ka keskmisest madalam palgatase hooldussektoris.

Inimeste toimetulek ja heaolu

Ühiskonna tasandil võimendab kriis varanduslikku ja tehnoloogilist ebavõrdsust. Tekivad uued ebavõrdsuse vormid: näiteks digioskustes, aga ka kaugtöö tegemise võimalustes, nagu on osutanud Arenguseire Keskus. Viimase COVID-19 teemalise küsitluse järgi on 32%-l töötavatest elanikest võimalik teha kaugtööd (viimati 31%), sh 53%-l neist kogu tööaja ulatuses. Tulenevalt struktuursetest erinevustest eestlaste ja mitte-eestlaste tööhõives on mitte-eestlastest töötajate seas kaugtöö võimalusega inimeste osakaal väiksem kui eestlastest töötajate seas.

Sama küsitluse kohaselt on 45% elanike sõnul koroonaviirusega seotud olukord vähendanud tema või tema perekonna sissetulekuid (kõrgeim oli vastav näitaja 2020. aasta mai keskel – 58%). Eestlastest tunnetab sissetulekute vähenemist 40% ning mitte-eestlastest 56%. Regionaalses võrdluses märkisid sissetulekute vähenemist kõige sagedamini Kirde-Eesti elanikud. 19% elanikest hindab oma pere sissetulekuid piisavaks, et mugavalt ära elada, 56% saab praeguste sissetulekute juures hakkama ning 23% hinnangul on praeguste sissetulekute juures raske hakkama saada. Keskmisest sagedamini kogevad toimetulekuraskusi 50–64- ja 25–34-aastased.

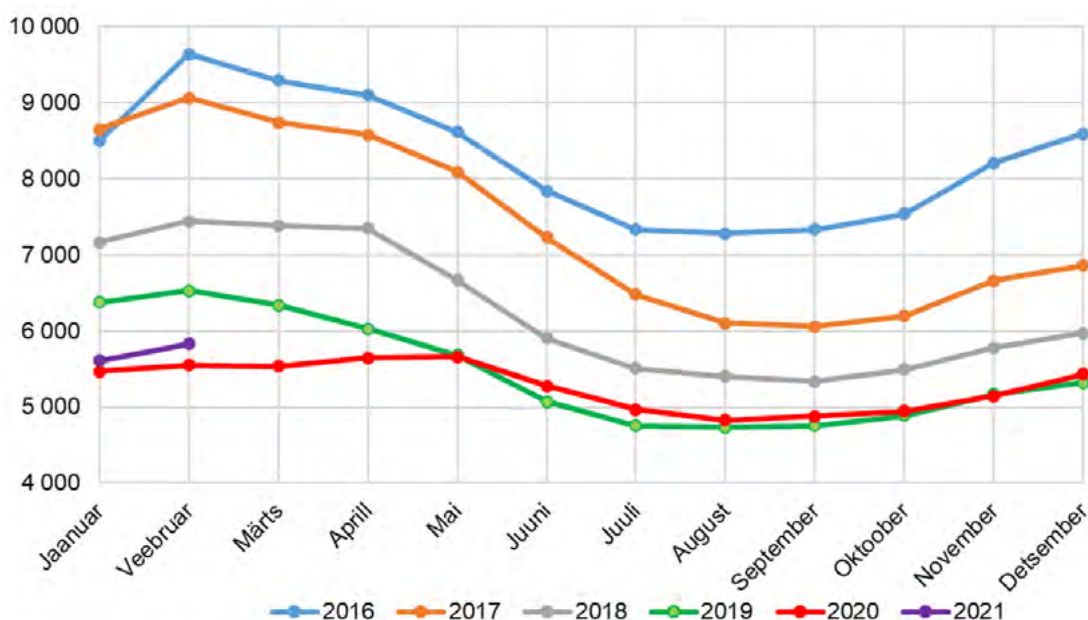
Peamised sissetuleku vähenemise põhjused on majandusliku aktiivsuse muutus, tööhõive ja palkade vähenemine. Euroopa Komisjoni teadusuuringute ühiskeskuse¹⁷ hinnangul oleksid leevendusmeetmeid rakendamata 2020. aasta kokkuvõttes leibkondade netosissetulekud vähenenud umbes 5,9% ning suhteline vaesus suurenenud enam kui poole võrra. Poliitikauuringute Keskuse Praxis analüüsi¹⁸ kohaselt oleks Eestis eelmisel aastal

¹⁷ European Commission Joint Research Centre. Household's income and the cushioning effect of fiscal policy measures in the Great Lockdown. Science for Policy Brief. European Union, 2020 – JRC121228, 2020.
https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/jrc121228_policy_brief_the_impact_of_the_great_lockdown_on_hh_25_06_2020_1.pdf

¹⁸ Koppel, K., Laurimäe, M. (2021). COVID-19 sotsiaal-majanduslik mõju: Töötukassa töötasu hüvitis 2020. RITA projekt: COVID-19 seotud majandusmõjude ning nende pehendamiseks mõeldud poliitikameetmete tõhususe hindamine. Poliitikauuringute Keskus Praxis, 2021. <http://www.praxis.ee/?download=&kccpid=&kcccount=http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2021/01/Tootukassa-tootasu-huvitis-poliitikaanalus-3.pdf>.

ilma COVID-19 leevendusmeetmetega suurenenud suhtelises vaesuses elavate inimeste osatähtsus ligi nelja protsendipunkti võrra. Kui erimeetmena kehtinud töötasu hüvitis aitas pidurdada töötute arvu kasv ja elanike sissetulekute langust allapoole suhtelise vaesuse piiri, siis töötuks jäänud inimesele tasandasid majandusliku toimetuleku langust nii töötuskindlustushüvitis kui ka töötutoetus. Need ja mitmed muud asjaolud mõjutavad seda, kas ja kui kiiresti suureneb toimetulekutoetuse taotlemine, mis on teiste meetmete kõrval jätkuvalt vaesust ja tõrjutust leevendav toetus. Võrreldes registreeritud töötuse kasvuga on muutus toimetulekutoetuse taotlemisel olnud küll väiksem, kuid on näha, et varasem trend on pöördunud ning enam ei ole saajate arv sellises tempos vähenenud. Toimetulekutoetuse taotlemise statistikast on aga näha, et kriisi mõjul suurenenud töötute arv on hakanud mõju avaldama nii toimetulekutoetuse taotlejate arvule kui ka toetuse taotlemise sagedusele. Kui näiteks 2020. aasta mais jäi taotlejate arv samasse suurusjärku kui aasta varem, siis detsembri andmetest on näha, et taotluste arv on mõnevõrra suurem kui 2019. aastal (vt joonis 3).

Joonis 3. Toimetulekutoetuste rahuldatud arv kuude kaupa

Allikas: Sotsiaalkindlustusamet

Sotsiaalministeeriumi hinnangul on pandeemia avaldanud negatiivset mõju ka soolisele võrdsuslikkusele. Suur osa suure nakatumisriskiga eesliinitöötajatest nii tervishoiu- ja sotsiaal-, aga ka kaubanduse valdkonnas on naised. Kuna riskirühm on just eakad inimesed ja vanemaealiste seas on rohkem naisi, siis on eriti ohustatud vanemad naised. Veelgi enam: naistel on keskmiselt väiksemad pensionid, mistõttu on neil raskem ka kriisi mõjudega toime tulla. Samuti on naised võrreldes meestega palju rohkem sõltuvad ühistranspordist, mistõttu on vajalike igapäevatoimingute tegemisel tõenäosus viirusega kokku puutuda suur.

Sotsiaalhoolekande sektoris on enim ohustatud erinevad regulaarselt sotsiaalabiabi ja -teenuseid saavad riskirühmad nagu eakad, erivajadusega inimesed, neid hooldavad lähedased. Eriliselt haavatavas olukorras on institutsionaalsetel teenustel viibijad ning need

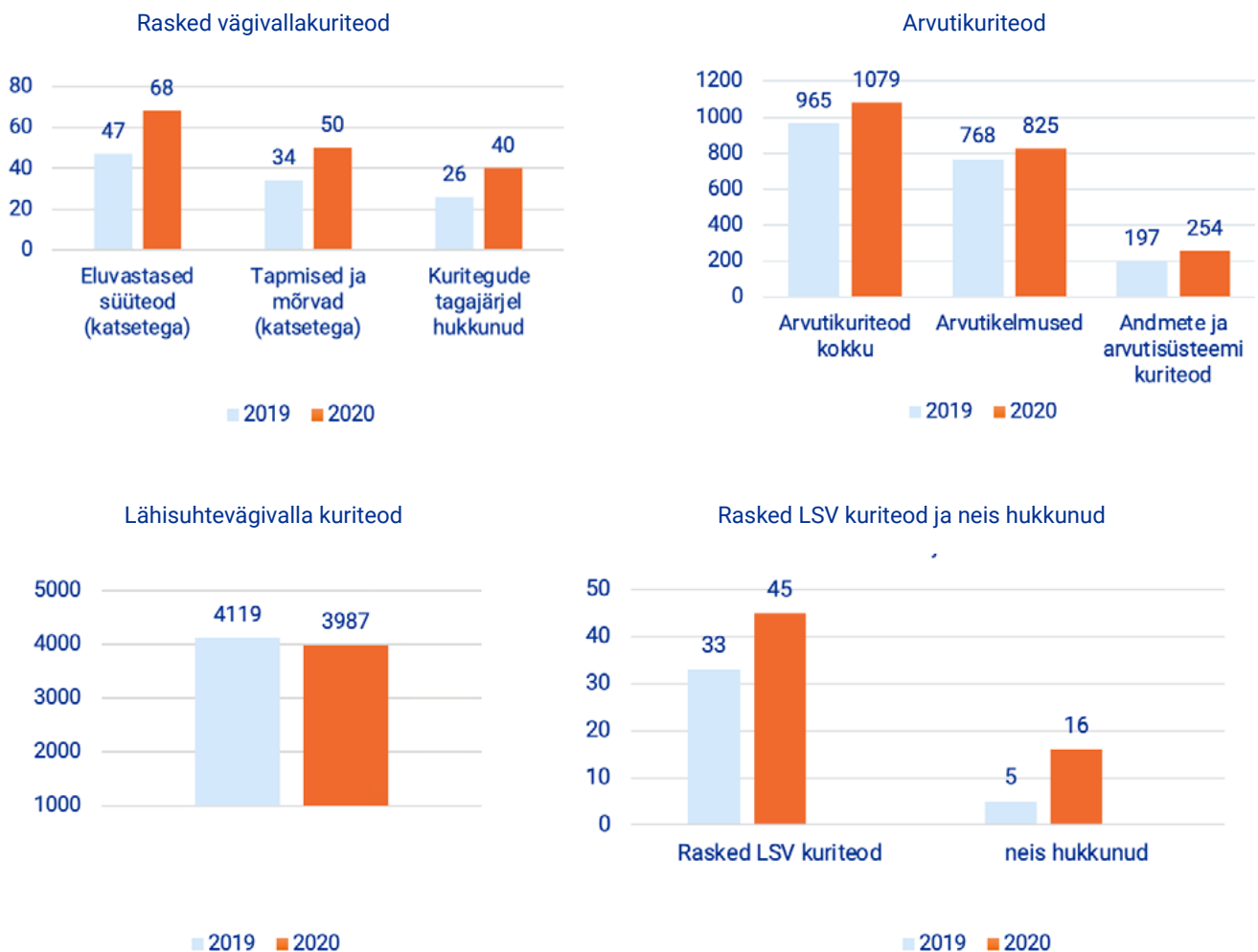
inimesed, kes vajavad igapäevast hoolt oma kodudes. Kuivõrd sotsiaalhoolekande korraldus on kahetasandiline – esmase abi ja teenuste pakkumise kohustus on kohaliku omavalitsuse üksustel, riik tagab universaalsed toetused ning komplekssemate vajadustega sihtrühmade teenused – on vaja tagada kohalike omavalitsuste võimekus. COVID-19 teemalise küsitluse (korraldatud 26.–28.02.2021) põhjal usub kohaliku omavalitsuse abisse koroonalukorras 30% elanikest (eelmisel küsitlusel oli see näitaja 25%) – kõige enam Lääne- ja Kesk Eestis. 66% Eesti elanikest pole oma kohaliku omavalitsuse üksuselt abi küsinud, kuna seda pole neil vaja läinud. 26% pole küsinud, kuna nad ei usu, et seda on võimalik saada. 4% elanikest on abi küsinud ning 1% on ka saanud abi kõigile oma probleemidele.

Epideemiast tingitud majandusliku ebakindluse ning piirangute ja pandeemilise olukorra kestmisel suureneb surve elanikkonna vaimsele tervisele. COVID-19 teemalise küsitluse järgi on viimase 30 päeva jooksul tundnud stressi või pinget 78% elanikest (eelmisel korral 77%), sealjuures 29% suurel või väga suurel määral. Stressi ja pinget esineb seda enam, mida noorema vanuserühmaga on tegu, samuti on seda keskmisest enam töötute ja õppurite seas. Sotsiaalministeeriumi hinnangul saab 2020. aasta kevadise kriisi põhjal prognoosida laste ja noorte seas vaimse tervise probleemide suurenemist, millest tuleneb ka lastekaitse poole pöördujate arvu suurenemine. Samal ajal on kohaliku omavalitsuse üksuste võimekus raskemate juhtumite haldamisel piiratud, mis toob kaasa liiga hilise reageerimise (26 omavalitsuses on täidetud üks lastekaitsetöötaja ametikoht või vähem). Kasvanud on ka abivajavate perede arv, sest paljud enne pandeemiat toime tulnud pered on muutunud viimase aasta jooksul abivajajateks.¹⁹

Ka kohaliku omavalitsuse üksused toovad olulise murekohana esile inimeste vaimse väsimuse, sh eesliinitöötajate ja õpetajate seas. Läbipõlemise oht on ka teistel eesliinitöötajatel nii tervishoiusüsteemis kui ka piirangute järgimise järelevalvet tegevate inimeste seas. Politsei- ja Piirivalveamet tõdeb, et kuna ühiskond on piirangutest väsinud, siis elatakse seda üha sagedamini välja vahetult kontrollivate ametnike peal. Ebakindel sotsiaal-majanduslik olukord ja sellest mõjutatud riskikäitumise kasv on aga ka vägivalllaga seotud sündmustel soodustavaks teguriks. Siseministeeriumi hinnangul võib kasvada riskikäitumine, sh enesetapud, isikuvastased vägivallasüüteod ning lähisuhtevägivald.

¹⁹ Toros, Karmen; Falch-Eriksen, Asgeir. Lastekaitsetöö COVID-19 pandeemia ajal Eestis. Sotsiaaltöö, nr 3, 2020.
<https://www.tai.ee/et/valjaanded/ajakiri-sotsiaaltöö/sotsiaaltoe-2020-3/lastekaitsetoe-covid-19-pandeemia-ajal-eestis>

Joonis 4. Rasked vägivallakuriteod, arvutikuriteod, lähisuhtevägivalla (LSV) kuriteod ning rasked lähisuhtevägivalla kuriteod ja neis hukkunud

Allikas: Justiitsministeerium²⁰

Justiitsministeeriumi andmetel on eelmise aasta statistikas suurenenud tapmiste arv, kelmuste arv, internetikuritegude arv ning lähisuhtevägivalla rasked juhtumid (vt joonis 4). Sotsiaalkindlustusameti Ohvriabi kriisitelefoni pöördutakse kõige rohkem seoses perevägivalla teemadega, aga ka sotsiaalsete probleemidega, suitsiidimõtetega ning leina teemadega.

Ohvriabisse jõudis 2020. aastal üle 3000 uue perevägivallaga seotud juhtumi. Naiste tugikeskustesse pöördub aastas üle 2100 kannatanu, naiste enamik on vanuses 25–49. Politsei sai 2020. aastal 12 146 perevägivallaga seotud väljakutset. Väga suure riskiga perevägivalla juhtumitega tegelevasse koostöövõrgustikku MARACi suunati 144 uut juhtumit. Kahjuks kaotas perevägivalla tagajärjel elu 16 inimest. Riigikantselei 2020. a aprillis tellitud küsitlusest selgus, et viimase kuu jooksul on üle 15-aastastest Eestis elavatest inimestest 4% kogenud vaimset vägivalda ning 1% füüsilist vägivalda oma lähedase poolt. See on hinnanguliselt 44 000 inimest, kes ei tunne end oma kodus turvaliselt.²¹

²⁰ Raskete lähisuhtevägivalla kuritegudena on käsitletud karistusseadustikus eluvastaseid kuritegusid ehk KarS §-de 113–119 kuritegusid.

²¹ <https://www.riigikantselei.ee/uuringud>

Sotsiaalministeeriumi hinnangul on kriisimeetmed (koolide ja lasteasutuste sulgemine, karantiinimeetmed) suurendanud ka laste väärkohtlemise ohtu ja juhtumite tõsidust. Karta võib, et paljud juhtumid jäävad ka peidetuks, sest kodusesse suletuna pole ohvril võimalik vägivallast teatada.

Koroonaviiruse leviku põhjustatud olukorrast tingitud toimetulekuraskused soodustavad Politsei- ja Piirivalveameti hinnangul ka sõltuvusainete kuritarvitamist, mis on omakorda vägivaldse käitumise kasvu tõenäosust suurendavaks teguriks. Kui sotsiaal-majanduslik olukord peaks Eestis halvenema, võib 2021. aastal tõenäoliselt raskete vägivallakuritegude arv püsida jätkuvalt eelmise aastaga võrreldaval tasemel või ka suurened. COVID-19 teemalise küsitluse järgi puudutab koroonaviirusest tingitud sissetuleku langus eelkõige juba varem sotsiaal-majanduslikult vähemkindlustatud ja madalama sissetulekuga demograafilisi rühmi ehk süveneb sotsiaal-majanduslik kihistatus, millest võib saada täiendav pingeallikas eri rühmade vahel.

Haridus

Koroonakriisi mõjud haridus- ja noortevaldkonnas sõltuvad kõige enam piirangutest, mis takistavad tavapärasest õppetööd ja noorte vaba aja veetmist, sh huvitegevuses osalemist. Need puudutavad vahetult umbes 155 000 õpilast üldhariduses, 25 500 õppijat kutsehariduses, 45 200 õppijat kõrgkoolis ja enam kui 100 000 huvihariduses osalevat noort – samuti nende vanemaid, õpetajaid, noorsootöötajaid ja huvitegevuse pakkujaid.

Maailmapanga mudelid (2020. aasta juuni seisuga) positsioneerivad 2020. kevadise kriisi tõttu tekkinud õpilõngad positiivsete ja negatiivsete stsenaariumide korral vahemikku 0,3–0,9 aastat mahajäämust. Praeguseks on koolid olnud COVID-19-st tingitud ebakindlas töövoos 8 kuud kauem kui prognooside aluseks olnud arvutustes. Haridus- ja Teadusministeeriumi hinnangul tuleb õppijate õpitulemuste ja vaimse tervise hoidmise huvides järgmises klassis (s.o 2021/2022. õppeaastal) hinnanguliselt neljandik õppekava korrata koos õppekavajärgse õppeprogrammi läbivõtmisega. Pandeemiaeelsesesse seisundisse jõutakse tagasi väga optimistliku plaani kohaselt 2022/2023. õppeaastal (pigem aasta hiljem), kui 2021/2022. õppeaasta võimaldab koolides stabiilset, st katkestuste ja õppevormi muutusteta õppetööd.

Distantsõppe ajal on ilmnunud suured erinevused koolide ja õpetajate valmisolekus õpet digikeskkondades läbi viia ning õpetamise meetodeid vastavalt muutunud olukorrale ja õppijate vajadustele kohandada. Eesti õpetajatest 50% ja õpilastest 28% hindavad, et distantsõpe on võrreldes tavaõppega vähem efektiivne. 42% õpetajate ja 44% lapsevanemate hinnangul omandasid lapsed kevadisel distantsõppe perioodil materjali vähem kui õppekava ette näeb.²² Samal ajal on distantsõppe positiivseteks mõjudeks paindlikum ajakasutus, õpilaste iseseisvuse kasv, kõigi osaliste digioskuste areng ja vanemate suurem kaasatus kooliellu. 80% lastest tundis end distantsõppe ajal kooliskäimisega võrreldes turvalisemalt. Samuti on digivahendite kättesaadavus suhteliselt hea. Haridus- ja Teadusministeerium on 2020. aasta lõpust koostöös Lastekaitse Liiduga toetanud 400 000 euroga õpilastele arvutite soetamist. Intensiivne distantsõppe kogemus loob eeldused distants- ja tavaõppe paindlikumaks kombineerimiseks edaspidi.

²² Tammets, K., Ley, T., Eisenschmidt, E., Soodla, P., Sillat, P.J., Kollom, K., Väljataga, T., Loogma, K., Sirk, M. Eriolukorrast tingitud distantsõppe kogemused ja mõju Eesti üldharidussüsteemile. Vahearuanne. (2021).

Haridus- ja Teadusministeeriumi hinnangul väheneb distantsõppe ja huvitegevuse piirangute ajal märgatavalt hariduse ja noorte tugiteenuste kättesaadavus, mis paneb eriti haavatavasse seisu sotsiaal-majanduslikult kehvemates oludes elavad lapsed ja noored. Õpiraskustes õpilaste arv kasvab ning püsivate õpiraskustega laste toimetulek õppimises halveneb veelgi. Õpiraskusi on distantsõppe ajal kogenud 40% õpilastest. Peresid, kus puudub võimalus last õppimisel aidata, oli kevadisel distantsõppe perioodil ligi 10% ning ei ole alust arvata, et nende hulk oleks vähenenud. Peredes, kus vanematel on raske või võimatu teha kaugtööd, võib tekkida raskusi ka lastele sooja toidu kindlustamisega päevasel ajal, mis võib pikemas perspektiivis mõjutada laste tervist. Sama kehtib sotsiaalselt vähemkindlustatud perede kohta, kus koolilõuna võib olla ainuke kord päevas, mil lapsed saavad kvaliteetset sooja toitu. Sotsiaalministeeriumi hinnangul mõjutavad haridussüsteemi ümberkorraldused suurel määral ka puudega laste vanemaid ja nende hooldajaid, sundides neid ekstreemsematel juhtudel loobuma töötamisest ja regulaarsest sissetulekust.

Piirangutel on pikaajaline negatiivne mõju noorte toimetulekule ja õppimisele, sh satub väga suur hulk noori tõrjutusriski või NEET-staatusesse. Statistikaameti andmetel oli 2019. aastal 15–26-aastaseid NEET-noori 11 600 (NEET-noorte määr 7,6%). 2020. aastal on NEET-määr tõusnud 10%-ni. Kõige enam on NEET-noorte seas põhi- ja üldkeskharidusega noori. Noorte töötuse määr vanuserühmas 16–26 on tõusnud 2020. aastal 14,9%-ni (aasta varem 8,8%).

